

บทบาทความร่วมมือของญี่ปุ่น ในการพัฒนาชนบทอีสาน

ดร. วิยุทธ์ จำรัสพันธุ์*

1. บทนำ

ตั้งแต่ประเทศไทยประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ในปี พ.ศ. 2504 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ภาคชนบทของประเทศไทยได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าแผนพัฒนาฯ สามฉบับแรกจะมองไม่เห็นทิศทางและสาระของการพัฒนาชนบทที่เด่นชัดนัก แต่ตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 เป็นต้นมา ประเทศไทยมีทิศทางและแนวทางการพัฒนาชนบทที่ค่อนข้างเด่นชัดทั้งในด้านการบริหารงานพัฒนาชนบทและการพัฒนาชนบทในสาขาต่าง ๆ เมื่อพูดถึงการพัฒนาชนบทเราอาจให้ความหมายได้ว่าการพัฒนาชนบทเป็นกระบวนการปรับปรุงมาตรฐานความเป็นอยู่ของประชาชนที่อาศัยอยู่ในชนบทให้ดีขึ้น โดยการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา และมีโอกาสในการพัฒนาศักยภาพในการดำเนินงานพัฒนาชนบท ทั้งนี้เพื่อให้ชาวชนบทสามารถสร้างกลุ่มและสถาบันของประชาชนในชนบทเอง ในการรองรับและดำเนินการกิจกรรมพัฒนาชนบทในระยะยาว ดังนั้นจุดเน้นของการพัฒนาชนบท

ก็คือ ความพยายามที่จะปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบทให้ดีขึ้น ซึ่งอาจดำเนินการโดยการพัฒนาด้านการทำมาหากินด้านการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนาแหล่งน้ำ การสร้างปัจจัยพื้นฐานในการพัฒนา ตลอดจนการพัฒนาองค์กรประชาชนเพื่อให้สามารถจัดการกิจกรรมการพัฒนาอย่างต่อเนื่องได้ การพัฒนาในด้านต่าง ๆ เหล่านี้จะส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวชนบทในที่สุด

ในการดำเนินการพัฒนานั้น นอกจากรัฐบาลจะได้ใช้ทรัพยากรของประเทศทั้งในด้านกำลังคนและกำลังงบประมาณแล้ว ประเทศยังได้รับความช่วยเหลือตามโครงการความร่วมมือต่าง ๆ จากรัฐบาลต่างประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย แคนาดา ญี่ปุ่น เป็นต้น สำหรับประเทศญี่ปุ่นนั้นเป็นประเทศที่มีความสัมพันธ์อันดีกับประเทศไทยมาเป็นเวลามากกว่า 600 ปี รัฐบาลญี่ปุ่นได้มีส่วนให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศไทย ตามโครงการความร่วมมือเพื่อพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ ในช่วงที่ประเทศไทยมีการ

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ อาจกล่าวได้ว่าความช่วยเหลือของญี่ปุ่นที่อาจมีผลกระทบต่อการพัฒนาชนบทภาคอีสาน ภายใต้แนวทางของแผนพัฒนาฯ ได้เห็นเป็นรูปธรรมตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 2 เป็นต้นมา

รายงานฉบับนี้เขียนขึ้นเพื่อนำเสนอบทบาทความร่วมมือของรัฐบาลญี่ปุ่นที่ให้แก่ประเทศไทยซึ่งส่งผลกระทบต่อการพัฒนาชนบทภาคอีสาน เนื้อหาของรายงานฉบับนี้ประกอบด้วยบทบาทความร่วมมือในการพัฒนาการเกษตร การพัฒนาแหล่งน้ำ การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาองค์กรท้องถิ่น ซึ่งได้จากการค้นคว้าจากเอกสารที่เกี่ยวข้องและเลือกศึกษาโครงการพัฒนาที่ได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาลญี่ปุ่น เพื่อศึกษาสาระของโครงการ ผลของการดำเนินงานและบทบาทความช่วยเหลือฝ่ายญี่ปุ่นในแต่ละโครงการ เพื่อให้เห็นภาพรวมของความร่วมมือระหว่างสองประเทศ

ในการนำเสนอรายงานจะเริ่มจากการปูพื้นฐานการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของภาคอีสาน ตั้งแต่ พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา เพื่อให้เห็นบริบทของการพัฒนาภาคอีสาน จากนั้นจะได้นำเสนอภูมิหลังความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในการปรับปรุงพันธุ์ใหม่ไทย ในส่วนต่อไปจะได้นำเสนอบทบาทความร่วมมือในด้านต่าง ๆ โดยเสนอกรณีตัวอย่างของโครงการพัฒนาที่ได้รับการช่วยเหลือจากญี่ปุ่น ส่วนสุดท้ายของรายงานจะเป็นบทสรุป

2. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของภาคอีสาน ตั้งแต่ พ.ศ. 2500

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา เป็นช่วงเวลาที่ภาคอีสานได้รับผลกระทบจากการพัฒนาตามแนวทางที่รัฐบาลกำหนดค่อนข้างมากและเห็นเด่นชัดมากขึ้นในปัจจุบัน ดังนั้นจึงเป็นความจำเป็นที่จะต้องกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงในทางเศรษฐกิจและสังคมของภูมิภาคนี้ เพื่อให้เห็นบริบทของการดำเนินโครงการพัฒนาต่าง ๆ และยังเป็นพื้นฐานให้เข้าใจการดำเนินโครงการที่ได้รับความช่วยเหลือจากญี่ปุ่นอีกด้วย

2.1 การเปลี่ยนแปลงลักษณะการผลิต

การผลิตในช่วงปี 2501 จนถึงปัจจุบันมีลักษณะที่เป็นการผลิตเพื่อการพาณิชย์มากยิ่งขึ้น ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เกิดการขยายตัวในด้านการเกษตร ได้แก่ การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรในภาคอีสาน การขยายพื้นที่เพื่อการปลูกพืชไร่ และนโยบายของรัฐบาลในการสร้างปัจจัยพื้นฐานเพื่อการพัฒนา การผลิตข้าวเดิมที่เน้นการผลิตเพื่อการยังชีพได้เปลี่ยนมาเป็นการผลิตเพื่อการค้ามากขึ้น โดยมี การขยายพื้นที่ปลูกข้าวและการนำเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มผลผลิตข้าวอย่างขนานใหญ่ การปลูกพืชในเชิงพาณิชย์ได้ขยายตัวอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นข้าวโพด ปอ มันสำปะหลัง อ้อย เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดโลก การขยายตัวในการปลูกพืชเศรษฐกิจดังกล่าวนี้ทำให้มีการบุกเบิกพื้นที่ป่าเพื่อใช้ที่ดินสำหรับปลูกพืช มีการใช้เทคโนโลยีเข้าช่วยในการผลิตอย่างมาก เช่น รถไถ ปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืช เป็นต้น

นอกจากการขยายตัวของภาคเกษตรแล้ว การผลิตในช่วงนี้ยังมีการขยายตัวของกิจกรรม การผลิตนอกภาคเกษตร โดยพิจารณาจากแรงงานในภาคการเกษตรที่ลดลงในขณะที่แรงงานนอกภาคเกษตรเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ การขยายตัวในด้านธุรกิจการเงินและอุตสาหกรรมเป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงการขยายตัวของระบบทุนนิยมที่มีการสะสมทุนที่เพิ่มมากขึ้นโดยลำดับ

2.2 บทบาทของรัฐในด้านการพัฒนาภาคอีสาน

ในช่วงหลัง พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา รัฐบาลไทยได้เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาภาคอีสานมากขึ้น เพื่อจะด้านการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ และเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการพัฒนาประเทศให้มีความทันสมัย รัฐบาลได้จัดให้มีการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติขึ้น โดยแผนพัฒนาฯ ฉบับแรกเริ่มในปี พ.ศ. 2504 ซึ่งเน้นหนักการสร้างปัจจัยพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น ระบบชลประทาน การพัฒนาด้านการไฟฟ้า สถานที่ทำหน้าที่

รักษาพยาบาล การพัฒนาระบบการคมนาคม สถาบันการศึกษา เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ได้รับการพัฒนาเป็นลำดับมาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาระบบชลประทานมีผลทำให้ชาวบ้านสามารถทำการเกษตรได้กว้างขวางยิ่งขึ้น การพัฒนาทางด้านการคมนาคมทำให้มีถนนเชื่อมโยงเมืองและหมู่บ้านต่าง ๆ เป็นเครือข่ายทำให้การเคลื่อนย้ายทรัพยากรจากชนบทเข้าสู่เมืองและสินค้าจากแหล่งขายและแหล่งผลิตในเมืองสู่หมู่บ้านในชนบทมีผลทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนไป คือ มีการใช้เครื่องใช้ไฟฟ้ามากขึ้น และใช้เวลานในการดูรายการโทรทัศน์หรือฟังวิทยุเทปมากกว่าแต่ก่อน สำหรับในด้านการรักษาพยาบาล รัฐได้จัดบริการทางการแพทย์และสาธารณสุขแก่ประชาชนจนถึงระดับตำบลและสร้างเครือข่ายกับอาสาสมัคร สาธารณสุขประจำหมู่บ้านในการถ่ายทอดความรู้จากภายนอกลงสู่ชุมชน และประสานงานในด้านการรักษาพยาบาล นอกจากนี้การขยายตัวในด้านการศึกษายังเปิดโอกาสให้ชาวอีสานได้รับการศึกษาเพิ่มมากขึ้น ตั้งแต่ระดับการศึกษาภาคบังคับ มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา การขยายตัวของรัฐในอีกรูปแบบหนึ่ง ได้แก่ การแทรกตัวเข้ามาสู่ชุมชนชนบท ภายใต้แนวคิดและการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาในรูปแบบต่าง ๆ กัน กล่าวคือรัฐอาจเข้าไปจัดองค์กรบริหารในระดับหมู่บ้านหรือตำบล เช่น คณะกรรมการหมู่บ้าน สถานีตำบล องค์กรทางด้านเศรษฐกิจสังคมในรูปของการดำเนินโครงการพัฒนาต่าง ๆ บางโครงการ อาจมีการจัดตั้งกลุ่มเพื่อบริหารจัดการกิจกรรมการพัฒนาหรือเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงกับองค์กรของรัฐ และการจัดองค์กรที่เน้นการถ่ายทอดอุดมการณ์ เช่น การจัดฝึกอบรมไทยอาสาป้องกันชาติ ลูกเสือชาวบ้าน อาสารักษาดินแดน อาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง เป็นต้น การจัดองค์กรในลักษณะเหล่านี้มีผลในการกำกับดูแลวิถีชีวิตของชาวบ้าน นอกจากนี้รัฐยังขยายตัวเข้ามาเพื่อจัดการทรัพยากรธรรมชาติของภูมิภาคอีสาน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การประกาศใช้กฎหมายที่เกี่ยวกับการ

จัดการป่าไม้ฉบับต่าง ๆ ทำให้รัฐสามารถเข้ามาเป็นผู้จัดการทรัพยากรป่าไม้โดยเด็ดขาด โดยที่ประชาชนกลุ่มต่าง ๆ หากต้องการใช้ทรัพยากรป่าไม้ต้องทำตามเงื่อนไขและกฎหมายที่รัฐกำหนด

2.3 ลักษณะความสัมพันธ์ของสังคมเมืองกับชนบท

หลังปี 2500 เป็นต้นมา ประเทศไทยมีการพัฒนาประเทศภายใต้แผนพัฒนาฉบับต่าง ๆ ซึ่งได้ส่งผลอย่างมากต่อการเจริญเติบโตของเมือง โดยเฉพาะในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 และ 2 เน้นการสร้างปัจจัยพื้นฐานของการพัฒนาหลัก ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 เป็นต้นมา รัฐได้มีนโยบายที่แนชัดเกี่ยวกับการทำถนนเมืองหลักในภาคอีสาน เพื่อจะได้พัฒนาให้เมืองหลักเป็นศูนย์กลางของความเจริญในภูมิภาคและช่วยชะลอการเคลื่อนย้ายแรงงานของชาวชนบทไปหางานทำในกรุงเทพมหานคร และการขยายตัวของเมืองทำให้การขยายตัวในด้านอุตสาหกรรมและภาคบริการต่าง ๆ จะเป็นแหล่งจ้างงานและดูดซับแรงงานจากชนบทที่เคลื่อนย้ายเข้ามาหางานทำในตัวเมือง อย่างไรก็ตามนโยบายพัฒนาเมืองหลักสามารถชะลอการเคลื่อนย้ายแรงงานของชาวชนบทอีสานสู่กรุงเทพฯ ได้ในระดับหนึ่งเท่านั้น และโรงงานอุตสาหกรรมและสถานบริการต่าง ๆ สามารถจ้างแรงงานได้เพียงบางส่วนเท่านั้น

จากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 เป็นต้นมา เป็นผลทำให้เมืองหลักหลายเมือง เช่น ขอนแก่น นครราชสีมา อุบลราชธานี อุดรธานี มีความเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว การขยายตัวของเมืองอาจดูได้จากจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น การขยายตัวทางด้านอุตสาหกรรม การเงิน การธนาคาร และภาคบริการ ซึ่งจะตอบสนองต่อความต้องการของประชากรที่เพิ่มขึ้นและแรงกระตุ้นจากการดำเนินการตามแผนพัฒนาฯ ของประเทศ ข้อที่น่าสังเกตก็คือ การขยายตัวของภาคบริการในบรรดาเมืองหลักของภาคอีสานในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 2 และ 3 ได้รับอิทธิพลมาจากการเข้ามาตั้งฐานทัพของสหรัฐอเมริกาในจังหวัดอุดรธานี นคร-

ราชสีมา และอุบลราชธานี ทำให้ภาคบริการมีการขยายตัวอย่างมากในช่วงนั้น และเมื่อมีการถอนฐานทัพออกไป มีผลทำให้ภาคบริการหดตัวลง และเป็นแรงผลักดันให้ชาวอีสานต้องแสวงหางานทำที่อื่น เช่น กรุงเทพฯ หรือบางส่วนเดินทางไปทำงานในประเทศแถบตะวันออกกลาง

สำหรับความสัมพันธ์ของสังคมเมืองกับชนบทสามารถแยกมองได้เป็น 2 ด้าน คือ ความสัมพันธ์ในเชิงเศรษฐกิจ ซึ่งได้แก่การที่เมืองทำหน้าที่เป็นแหล่งรับซื้อผลผลิตทางการเกษตร เป็นแหล่งจ้างงานสำหรับชาวชนบทที่ย้ายถิ่นเข้ามาหางานทำในเมือง และในปัจจุบันจะพบรูปแบบของการเคลื่อนย้ายแรงงานแบบใหม่คือ การเข้ามาทำงานในเมืองแบบไปเช้าเย็นกลับของชาวบ้านที่อยู่ในหมู่บ้านใกล้เคียง ทั้งนี้เพราะความสะดวกในด้านการคมนาคม นอกจากนี้เมืองยังเป็นแหล่งกูดึงเงินของชาวชนบทเพื่อเอาไปทำทุนในการผลิตทางการเกษตรและใช้จ่ายในด้านอื่น ๆ ที่สำคัญคือ เมืองยังเป็นแหล่งของการแพร่กระจายของเทคโนโลยีทางการเกษตรไปยังชาวชนบทอีกด้วย การยอมรับเทคโนโลยีส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านผลิตผลทางการเกษตรด้วย ถ้าพิจารณาทางด้านสังคมวัฒนธรรมเมืองและชนบทมีความสัมพันธ์กันในลักษณะที่ว่าเมืองเป็นแหล่งของบริการสาธารณะที่ชาวชนบทสามารถมาใช้ได้ เช่น บริการด้านการศึกษา บริการสาธารณสุข เป็นต้น นอกจากนี้เมืองยังเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจและเป็นแหล่งที่แพร่กระจายแบบแผนในการดำเนินชีวิตแบบเมืองไปสู่ชนบท โดยกลไกของสื่อมวลชนและกระบวนการการย้ายถิ่น การแพร่กระจายของวัฒนธรรมแบบเมืองไปสู่ชนชนบทมีผลทำให้แบบแผนในการดำเนินชีวิตของชาวชนบทเปลี่ยนไปด้วย

3. ภูมิหลังความร่วมมือทางเศรษฐกิจที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาภาคอีสาน

ความร่วมมือในทางเศรษฐกิจระหว่างไทยกับญี่ปุ่นที่ส่งผลต่อการพัฒนาชนบทอีสานได้เริ่มขึ้นตั้งแต่

สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งตรงกับสมัยเมจิของญี่ปุ่น ความร่วมมือดังกล่าว ได้แก่ความร่วมมือในการพัฒนาการเลี้ยงไหม ซึ่งถือว่าเป็นอาชีพที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของชาวอีสาน เพราะการเลี้ยงไหมเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมของคนอีสาน ซึ่งได้รับการสืบทอดกันมาเป็นเวลานานร้อยปี ความร่วมมือของญี่ปุ่นในการพัฒนาการเลี้ยงไหมได้เริ่มต้นโดยที่มีชาวญี่ปุ่น 2 คน คือ วาดานาเบ กับ อุเอโน ได้เดินทางมาสำรวจทางภาคอีสานในปี พ.ศ. 2443 และได้ทำรายงานการสำรวจเกี่ยวกับการเลี้ยงไหมของคนอีสานว่าเส้นไหมยังมีคุณภาพไม่ดีพอหน้าที่จะได้รับการพัฒนา เอกอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทย ในขณะนั้นได้เสนอรายงานดังกล่าวต่อกรมหลวงดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย โดยถวายคำแนะนำว่าหากการผลิตเส้นไหมของไทยได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้น ไทยจะกลายเป็นสินค้าที่มีความสำคัญของประเทศ สำหรับการดำเนินการปรับปรุงนั้นอาจใช้วิธีการตามแบบญี่ปุ่น เพราะญี่ปุ่นมีประสบการณ์การเลี้ยงไหมที่ยาวนานและมีความเจริญก้าวหน้าในอุตสาหกรรมการผลิตไหม ควรให้โคราชเป็นศูนย์กลางของการศึกษาและการฝึกอบรมเพื่อการปรับปรุงการเลี้ยงไหมในภาคอีสาน กรมหลวงดำรงราชานุภาพได้นำความกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อทรงทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท

ต่อมาในปี พ.ศ. 2444 รัฐบาลไทยได้เริ่มว่าจ้างผู้เชี่ยวชาญชาวญี่ปุ่นเพื่อให้เป็นที่ปรึกษาในการพัฒนาการเลี้ยงไหม และต่อมาอีก 2 ปี ได้มีการจัดตั้งกองช่างไหมขึ้นในกรมเพาะปลูก ซึ่งมีพระองค์เจ้าเพ็ญพัฒนพงศ์ เป็นอธิบดีกรม งานหลักของกองช่างไหม ได้แก่ การตั้งโรงเรียนสอนการทำไหมขึ้นในกรุงเทพฯ และสถานทดลองเลี้ยงไหมทั้งในกรุงเทพฯ และหัวเมืองในภาคอีสาน คือ โคราช และบุรีรัมย์ โดยมีผู้เชี่ยวชาญญี่ปุ่นทำหน้าที่ให้การอบรม ศึกษา ค้นคว้าทั้งในโรงเรียนและสถานทดลองเลี้ยงไหม หน้าที่หลักของสถานทดลองเลี้ยงไหมที่โคราชและบุรีรัมย์คือ

การให้คำแนะนำเกี่ยวกับการเพาะเลี้ยงตัวไหม การให้คำแนะนำและฝึกปฏิบัติการทำเส้นไหม การทอผ้าไหมและการแจกจ่ายพันธุ์ไหม เป็นต้น การทำหน้าที่ของสถานทดลองเลี้ยงไหมได้เจริญก้าวหน้ามาเป็นลำดับ จะเห็นได้จากตั้งแต่ปี พ.ศ. 2450 เป็นต้นมาได้มีการสร้างสาขาของสถานทดลองเลี้ยงไหมขึ้นอีกหลายแห่ง เช่น สถานทดลองเลี้ยงไหมโคราชสร้างสาขาขึ้นที่อำเภอจตุรัส จังหวัดชัยภูมิ ส่วนที่บุรีรัมย์มีการสร้างสาขาอีกหลายแห่งทั้งที่พุทไธสง รัตนบุรี สุวรรณภูมิ ร้อยเอ็ด ศรีสะเกษ และทำการอบรมเรื่องการปลูกต้นหม่อน วิธีการปรับปรุงการเลี้ยงตัวไหม วิธีการทำเส้นไหม เป็นต้น (พลับพลึง กงชนะ และคณะ, 2530 : 158)

การตั้งสถานทดลองเลี้ยงไหมได้ส่งผลให้ชาวอีสานได้เรียนรู้วิธีการเลี้ยงไหมและการผลิตเส้นไหมแบบใหม่แบบญี่ปุ่น เพราะสถานทดลองการเลี้ยงไหมได้เปิดการอบรมเพื่อถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงไหมไปยังราษฎรผู้เลี้ยงไหม โดยผู้ผ่านการฝึกอบรมอาจจะเอาความรู้ไปถ่ายทอดให้แก่ราษฎรรายอื่น ๆ ด้วย นอกจากจะให้ความรู้และเทคนิควิทยาการเกี่ยวกับการเลี้ยงไหมแล้ว ยังมีการนำเครื่องสาวไหมแบบญี่ปุ่นเข้ามาให้ราษฎรผู้ผ่านการฝึกอบรมใช้ในการทำเส้นไหมตามวิธีการที่ได้รับการอบรมมา การอบรมของสถานทดลองการเลี้ยงไหมในภาคอีสานเป็นที่นิยมของราษฎรมาก เช่น ในปี พ.ศ. 2451 ที่รัตนบุรีมีผู้เข้ารับการอบรมถึง 581 คน สำเร็จ 399 คน แจกจ่ายเครื่องสาวไหมแบบญี่ปุ่น 234 เครื่อง (พลับพลึง กงชนะ และคณะ, 2532 : 160)

อย่างไรก็ตามความก้าวหน้าในการพัฒนาการเลี้ยงไหมเริ่มชะลอตัวลงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2452 เมื่อมีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการบริหารและการควบคุมดูแลกองช่างไหมและสถานทดลองเลี้ยงไหมและในปี พ.ศ. 2453 เกิดความแห้งแล้งทำให้ไหมหม่อนมีน้อย ราษฎรยังเกิดโรคระบาดในตัวไหมทำให้พันธุ์ไหมที่แจกจ่ายให้ราษฎรตายมากกว่าครึ่ง ทำให้ทางราชการประกาศปิดสถานทดลองเลี้ยงไหม และสาขาทุกแห่งในปี พ.ศ. 2456

4. ความร่วมมือทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นกับไทยในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

4.1 ความร่วมมือในการพัฒนาการเกษตร

4.1.1 การพัฒนาการเลี้ยงไหม

ความร่วมมือระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในด้านการพัฒนาการเลี้ยงไหมขาดช่วงไปประมาณ 60 ปี หลังจากผู้เชี่ยวชาญกลุ่มสุดท้ายเดินทางกลับญี่ปุ่นในปี 2456 จนกระทั่งประมาณ ปี พ.ศ. 2511 (ช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 2) รัฐบาลไทยได้ขอความช่วยเหลือไปยังญี่ปุ่นอีกครั้งหนึ่งในเรื่องการพัฒนาการเลี้ยงไหม ซึ่งญี่ปุ่นได้สนองตอบโดยช่วยเหลือรัฐบาลไทยในการจัดตั้งศูนย์วิจัยและพัฒนาการเลี้ยงไหมขึ้นที่จังหวัดนครราชสีมา ในปี พ.ศ. 2512 ญี่ปุ่นได้ส่งผู้เชี่ยวชาญเข้ามาทำงานร่วมกับนักวิชาการเกษตรไทยที่ศูนย์ฯ แห่งนี้เป็นเวลานานถึง 10 ปี (โทจิฮารุ โยชิคาว่า, 2525) เป็นผลทำให้การเลี้ยงไหมแบบใหม่แบบญี่ปุ่นได้ฟื้นตัวและแพร่กระจายไปยังชาวอีสานอีกครั้งหนึ่ง รวมทั้งสามารถเพาะพันธุ์ไขไหมลูกผสมพันธุ์ญี่ปุ่นได้ผลสำเร็จและนำออกส่งเสริมผ่านหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในภาคตะวันออกเฉียงเหนือหลายแห่ง นอกจากผู้เชี่ยวชาญเรื่องไหมในด้านต่าง ๆ เช่น สาขาเลี้ยงไหม ผสมพันธุ์ไหม โรคไหม เป็นต้น ญี่ปุ่นยังให้การสนับสนุนด้านอุปกรณ์การเลี้ยงไหมและเครื่องมือวิจัยไหม เช่น เครื่องมือสาวไหม ตู้เย็นสำหรับเก็บรังไหม เครื่องมือปลูกหม่อน เป็นต้น ตลอดระยะเวลาที่ดำเนินโครงการความร่วมมือข้าราชการไทยได้รับโอกาสไปฝึกอบรมและดูงานด้านการเลี้ยงและวิจัยไหมที่ประเทศญี่ปุ่นซึ่งเท่ากับเพิ่มพูนศักยภาพของข้าราชการของศูนย์ฯ ในด้านการเลี้ยงและวิจัยไหม อย่างไรก็ตามในโครงการความร่วมมือนี้ฝ่ายรัฐบาลไทยต้องออกงบประมาณสมทบในการดำเนินงานของโครงการด้วย เช่น ค่าที่ดินและสิ่งก่อสร้าง การจัดหาเจ้าหน้าที่ฝ่ายวิชาการและบริหารโครงการ เป็นต้น

สำหรับงานหลักของศูนย์ฯ ได้แก่ การวิจัยเพื่อ

ค้นคว้าเกี่ยวกับการปรับปรุงพันธุ์หม่อน การป้องกัน และกำจัดศัตรูหม่อน-ไหม ทั้งนี้เพื่อแสวงหาและรวบรวมความรู้และเผยแพร่โดยการจัดโครงการฝึกอบรมเรื่องไหมแก่ข้าราชการของหน่วยงานอื่นที่ทำหน้าที่ในด้านการพัฒนา เช่น ราช.นิคมสร้างตนเอง กรมส่งเสริมการเกษตร เพื่อนำไปเผยแพร่แก่ชาวบ้านอีกทอดหนึ่ง อย่างไรก็ตามศูนย์ได้ทำหน้าที่ในด้านส่งเสริมโดยตรงด้วย โดยการเผยแพร่งานวิจัยผ่านสื่อมวลชนในรูปแบบต่าง ๆ และจัดหลักสูตรฝึกอบรมระยะสั้นเรื่องการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมแก่ชาวบ้านที่เลี้ยงไหมด้วย

การทำหน้าที่ของศูนย์ฯ ดังกล่าวข้างต้นได้ส่งผลกระทบต่อพัฒนาความรู้ความสามารถในการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมแก่ชาวบ้านที่มาเข้ารับการฝึกอบรมซึ่งเท่ากับเป็นการเสริมศักยภาพในเชิงเทคนิคของการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมตามวิธีการแผนใหม่ด้วย จากสถิติของศูนย์ในช่วงปี พ.ศ. 2513-2522 มีชาวบ้านที่ผ่านการอบรมตามหลักสูตรต่าง ๆ ของศูนย์ฯ จำนวน 589 คน สำหรับข้าราชการจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้ารับการอบรมในช่วงเวลาดังกล่าวมีจำนวน 756 คน ข้าราชการเหล่านี้จะนำความรู้ที่ได้ไปเผยแพร่แก่เกษตรกรผู้เลี้ยงไหมในพื้นที่ปฏิบัติงานของตน ซึ่งจะทำให้เกษตรกรสามารถพัฒนาอาชีพการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมต่อไปได้ นอกจากนี้ศูนย์ฯ ยังเป็นศูนย์กลางในการวัดระดับคุณภาพ ติรการรังไหมและรับซื้อรังไหมจากเกษตรกรเพื่อนำไปขายแก่กรมส่งเสริมอุตสาหกรรมอีกทอดหนึ่ง อย่างไรก็ตามเงินทุนในการรับซื้อรังไหมของศูนย์ฯ มีจำกัด ไม่สามารถรับซื้อรังไหมจากเกษตรกรได้ทั้งหมด แต่เกษตรกรก็มีทางเลือกโดยการนำผลผลิตรังไหมไปขายให้แก่โรงงานสาวไหมได้โดยตรง (เขียน ธีระวิทย์, 2536) ดังนั้นจึงเห็นได้ว่านอกจากศูนย์ฯ จะอำนวยความสะดวกในด้านยกระดับความรู้ความสามารถในด้านการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมแก่ข้าราชการที่ทำงานด้านการพัฒนาและเกษตรกรผู้เลี้ยงไหมแล้ว ศูนย์ฯ ยังมีส่วนช่วยเกษตรกรด้านการขายผลผลิตรังไหมและการตรวจสอบคุณภาพรังไหม

ด้วย ซึ่งมีส่วนทำให้การประกอบอาชีพการเลี้ยงไหมมีการขยายตัวอย่างกว้างขวาง

4.1.2 การพัฒนาการเลี้ยงปศุสัตว์

การเลี้ยงปศุสัตว์ประเภทวัว-ควาย จัดว่าเป็นอาชีพดั้งเดิมที่มีความสำคัญไม่น้อยต่อชาวชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เนื่องจากประชากรในภูมิภาคนี้ประกอบอาชีพทำไร่ทำนาเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องเลี้ยงวัวควายไว้ใช้งานในไร่นา นอกจากนี้ยังอาจเลี้ยงไว้ขายด้วย จะเห็นได้จากในอดีตจะมีพ่อค้าวัวควายของภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เรียกว่า “นายฮ้อย” ต้อนวัวควายไปขายถึงชุมชนในภาคกลางของประเทศ แสดงให้เห็นว่าการเลี้ยงวัวควายทำกันอย่างแพร่หลายในภูมิภาคนี้ และเมื่อสังคมชนบทเริ่มเปลี่ยนแปลงโดยมีพัฒนาการของการผลิตในเชิงพาณิชย์มากขึ้น ปัจจัยพื้นฐานในการพัฒนาขยายตัวอย่างกว้างขวางจนเรียกได้ว่า “ไฟก็สว่างทางคิด” และชาวชนบทได้ยอมรับเทคโนโลยีสมัยใหม่ประเภทต่าง ๆ อย่างแพร่หลาย สิ่งเหล่านี้ได้ส่งผลให้รูปแบบการเลี้ยงปศุสัตว์ในปัจจุบันของเกษตรกรบางส่วนได้เปลี่ยนไปจากเดิมทั้งในแง่วิธีการและวัตถุประสงค์ เช่น มีเกษตรกรจำนวนไม่น้อยที่หันมาเลี้ยงวัวเพื่อวัตถุประสงค์ในเชิงธุรกิจ ทำให้ต้องปรับปรุงวิธีเลี้ยงโดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้าช่วยมากขึ้น แม้แต่ในด้านพันธุ์ก็เปลี่ยนมานิยมพันธุ์ใหม่จากต่างประเทศหรือพันธุ์ลูกผสมมากขึ้น ญี่ปุ่นได้เข้ามามีบทบาทในการให้ความช่วยเหลือด้านเงินทุนแก่เกษตรกรในภาคอีสาน โดยร่วมมือกับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร กล่าวคือทางกองทุนความร่วมมือทางเศรษฐกิจโพ้นทะเลของญี่ปุ่น (OECF) ได้ร่วมมือกับ ธ.ก.ส. ในการให้เงินกู้ยืมอัตราดอกเบี้ยต่ำเพื่อให้เกษตรกรกู้ยืมเงินไปลงทุนทางด้านเกษตร ซึ่งขณะนั้นทางโออีซีเอฟ ได้ร่วมกับ ธ.ก.ส. จังหวัดขอนแก่น จัดทำโครงการส่งเสริมการเลี้ยงโคนมลูกผสมต่างประเทศ ซึ่งมีเกษตรกรเข้าร่วม 200 ราย

โครงการส่งเสริมการเลี้ยงโคนมนี้นี้ได้เริ่มมาตั้งแต่ปี 2534 โดย ธ.ก.ส. จ่ายเงินกู้ระยะยาวเพื่อการ

เกษตรจากแหล่งเงินทุนไออีซีเอฟ เป็นค่าลงทุนในการสร้างโรงเรือนเลี้ยงปลิงและอุปกรณ์ในการเลี้ยงโคนม เป็นเงินรายละเอียด 82,500 บาท อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 9 ต่อปี และกรมปศุสัตว์ได้จัดหาโคนมลูกผสมให้กับเกษตรกรรายละ 5 ตัว พร้อมกันนี้ทาง ธ.ก.ส. ได้จ่ายเงินกู้ระยะยาวให้กับสหกรณ์โคนมขอนแก่น จำกัดเพื่อก่อสร้างศูนย์รับน้ำนมดิบ ซึ่งจะได้นำน้ำนมดิบจากสมาชิกส่งแก่อุตสาหกรรมนมไทยต่อไป

จากโครงการนี้ได้ทำให้เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการมีรายได้เพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้สภาพความเป็นอยู่ของเกษตรกรรวมทั้งครอบครัวดีขึ้น เป็นการสร้างงานให้กับเกษตรกรโดยไม่ต้องเคลื่อนย้ายแรงงานมาอยู่ในเมืองหลวงเป็นการลดปัญหาสังคมทางหนึ่ง

เมื่อการเลี้ยงปศุสัตว์มีการขยายตัวและมีความสำคัญต่อการประกอบอาชีพของเกษตรกร กรมปศุสัตว์ในฐานะที่เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านนี้โดยตรงจึงจำเป็นต้องกำหนดนโยบายเพื่อเป็นแนวทางการดำเนินการส่งเสริมและพัฒนาการเลี้ยงปศุสัตว์ นโยบายที่สำคัญประการหนึ่งคือนโยบายด้านสุขภาพสัตว์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการป้องกันและกำจัดโรคระบาดสัตว์ โดยมุ่งเน้นการป้องกันและกำจัดโรคระบาดโดยการฝึกอบรมและประชาสัมพันธ์เกษตรกรให้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องดังกล่าว พร้อมทั้งมีการปรับปรุงและขยายการผลิตวัคซีนชนิดต่าง ๆ ให้เพียงพอต่อความต้องการของเกษตรกร ดังนั้นการมีศูนย์เพื่อทำหน้าที่ผลิตวัคซีนป้องกันโรคระบาดสัตว์จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการลดความสูญเสียของเกษตรกร และในขณะเดียวกันยังสอดคล้องกับนโยบายของกรมปศุสัตว์อีกด้วย

ประเทศไทยได้จัดตั้งศูนย์วัคซีนป้องกันโรคระบาดสัตว์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรคปากและเท้าเปื่อยมาเป็นเวลานานแล้ว โดยได้รับความช่วยเหลือด้านเงินงบประมาณและด้านเทคนิคจากรัฐบาลประเทศญี่ปุ่น การก่อตั้งศูนย์ดังกล่าวย่อมก่อให้เกิดประโยชน์แก่เกษตรกร ผู้เลี้ยงปศุสัตว์ทั่วประเทศ รวมทั้งเกษตรกรชาวอีสานด้วย

รัฐบาลไทยได้จัดตั้งศูนย์ผลิตวัคซีนโรคปากและเท้าเปื่อยที่อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา (Foot and Mouth Disease Vaccine Production Center) ซึ่งเป็นโครงการความร่วมมือระหว่างรัฐบาลไทย-ญี่ปุ่น โดยที่รัฐบาลญี่ปุ่นให้ความช่วยเหลือแบบให้เปล่า โครงการนี้เริ่มดำเนินโครงการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518-2527 โดยรัฐบาลญี่ปุ่นได้แบ่งการให้ความช่วยเหลือเป็น 3 ระยะ วัตถุประสงค์สำคัญของศูนย์ฯ ก็คือ การป้องกันและกำจัดโรคระบาดสัตว์โดยการผลิตวัคซีนเพื่อป้องกันโรคปากและเท้าเปื่อยในวัว ควาย และหมู นอกจากนี้ยังต้องการใช้ศูนย์ฯ เป็นแหล่งส่งเสริมความร่วมมือในการกำจัดโรคปากและเท้าเปื่อยในภูมิภาคอาเซียนด้วย

ลักษณะของการให้ความช่วยเหลือทั้ง 3 ระยะอยู่ในรูปของเงินช่วยเหลือเพื่อก่อสร้างอาคารสถานที่ต่าง ๆ เช่น อาคารผลิตวัคซีน อาคารปฏิบัติการคอกสัตว์ ทดลองฉีดวัคซีน เป็นต้น เครื่องจักรกลและเครื่องมือ เครื่องมือที่ใช้ในห้องปฏิบัติการ เครื่องมือแพทย์และเคมีภัณฑ์ นอกจากนี้ญี่ปุ่นยังให้ความช่วยเหลือในเชิงเทคนิค โดยการส่งผู้เชี่ยวชาญมาประจำที่ศูนย์ฯ และให้ทุนแก่เจ้าหน้าที่ของไทยไปฝึกอบรมที่ญี่ปุ่น การได้รับความช่วยเหลือในด้านการผลิตวัคซีนโรคปากและเท้าเปื่อย ทำให้ประเทศไทยมีวัคซีนใช้เพื่อฉีดป้องกันโรคปากและเท้าเปื่อยในสัตว์อย่างเพียงพอ และยังมีเหลือส่งไปช่วยเหลือแก่ประเทศเพื่อนบ้านด้วย จึงเห็นได้ว่าบทบาทศูนย์ฯ ได้ส่งผลต่อการพัฒนาด้านปศุสัตว์ของเกษตรกรเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการป้องกันโรคปากและเท้าเปื่อย จึงทำให้เกษตรกรไม่ต้องสูญเสียสัตว์เลี้ยงหรือประสบกับปัญหาการขาดทุนในการลงทุนเลี้ยงปศุสัตว์ นอกจากนี้ยังช่วยในการยับยั้งการแพร่ระบาดของโรคไม่ให้ขยายวงกว้างออกไปยังสังคมอื่นทั้งภายในและต่างประเทศด้วย

4.2 ความร่วมมือในการพัฒนาแหล่งน้ำ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ชื่อว่าเป็นภูมิภาค

ที่แห้งแล้งมากที่สุดของประเทศ การขาดแคลนน้ำ ดื่มน้ำใช้เป็นปัญหาสำคัญประการหนึ่งของคนในภูมิภาคนี้เสมอมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงฤดูแล้งชาวบ้านมักเผชิญกับปัญหาการขาดแคลนน้ำค่อนข้างรุนแรง ในหมู่บ้านบางแห่งชาวบ้านต้องเดินทางเป็นระยะทางไกล ๆ กว่าจะไปถึงแหล่งน้ำ จังหวัดที่มีปัญหาค่อนข้างรุนแรง ได้แก่ ขอนแก่น มหาสารคาม ร้อยเอ็ด ชัยภูมิ บุรีรัมย์ และนครราชสีมา สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท(รพช.) กระทรวงมหาดไทย ได้ดำเนินโครงการเร่งรัดการเจาะบ่อน้ำบาดาลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (2531-2535) โดยได้รับความช่วยเหลือแบบให้เปล่าจากรัฐบาลญี่ปุ่นในด้านเครื่องจักรที่ใช้ในการเจาะบ่อน้ำบาดาล ทั้งนี้เพราะเครื่องจักรกลที่มีอยู่บางส่วนมีอายุการใช้งานมานานและไม่อยู่ในสภาพที่จะใช้งานได้ อย่างมีประสิทธิภาพ จึงจำเป็นต้องขอเครื่องจักรกลใหม่มาทดแทน ทั้งนี้ก็เพื่อให้การเจาะบ่อน้ำบาดาลดำเนินไปอย่างรวดเร็วทันต่อความต้องการแหล่งน้ำของประชาชน โครงการดังกล่าวนี้มีวัตถุประสงค์คือ (1) เพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่ออุปโภคบริโภคของประชาชนในชนบทโดยเร่งด่วน (2) เพื่อเพิ่มเป้าหมายในการเจาะบ่อน้ำบาดาลและเป็นประโยชน์ต่องานพัฒนาแหล่งน้ำได้ดิน และ (3) เพื่อพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของชาวชนบทให้ดีขึ้นจากการได้ใช้น้ำที่สะอาดและถูกสุขอนามัย

เพื่อให้ประชาชนในชนบทมีแหล่งน้ำใช้อย่างรวดเร็วและทั่วถึง สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบทได้ตั้งเป้าหมายที่จะดำเนินการเจาะบ่อน้ำบาดาลทั้งหมด 7,000 แห่งทั่วประเทศ ในระยะเวลา 5 ปี ซึ่ง 60% ของบ่อน้ำบาดาลที่ขุดทั้งหมดอยู่ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยขอความช่วยเหลือจากญี่ปุ่นในด้านเครื่องจักรกล ขุดเจาะบ่อน้ำบาดาล จำนวน 9 ชุด พร้อมอุปกรณ์ มูลค่าประมาณ 2,000 ล้านบาท หรือ 360 ล้านบาท จากโครงการขอความช่วยเหลือดังกล่าวนี้ทำให้ศูนย์ปฏิบัติ

การ รพช. ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้รับเครื่องจักรกลมาใช้ในการแก้ปัญหาเรื่องน้ำของภูมิภาคนี้ ดังนี้ ศูนย์ปฏิบัติการ รพช. จังหวัดนครราชสีมาได้รับ 2 ชุด ศูนย์ฯ จังหวัดขอนแก่นได้รับ 3 ชุด

สำหรับการดำเนินการในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทางโครงการได้ดำเนินการขุดเจาะบ่อน้ำบาดาลจำนวน 3,500 บ่อ ในช่วง 3 ระยะแรก (2531-2533) ของการดำเนินโครงการ โดยกำหนดแผนการดำเนินการ ดังนี้

1. ศูนย์ปฏิบัติการ รพช. นครราชสีมา ครอบคลุมพื้นที่ 5 จังหวัด จำนวนบ่อที่ขุดทั้งหมด 1,290 บ่อ โดยแยกจำนวนบ่อที่ขุดในแต่ละจังหวัดดังนี้

จังหวัดนครราชสีมา	400 บ่อ
จังหวัดชัยภูมิ	220 บ่อ
จังหวัดบุรีรัมย์	330 บ่อ
จังหวัดศรีสะเกษ	130 บ่อ
จังหวัดสุรินทร์	210 บ่อ

2. ศูนย์ปฏิบัติการ รพช. ขอนแก่น ครอบคลุมพื้นที่ 12 จังหวัด จำนวนบ่อที่ขุด 2,210 บ่อ แยกตามจังหวัดได้ดังนี้

จังหวัดร้อยเอ็ด	280 บ่อ
จังหวัดมหาสารคาม	315 บ่อ
จังหวัดขอนแก่น	315 บ่อ
จังหวัดอุบลราชธานี	200 บ่อ
จังหวัดสกลนคร	140 บ่อ
จังหวัดอุดรธานี	130 บ่อ
จังหวัดกาฬสินธุ์	200 บ่อ
จังหวัดยโสธร	140 บ่อ
จังหวัดเลย	115 บ่อ
จังหวัดหนองคาย	130 บ่อ
จังหวัดมุกดาหาร	115 บ่อ
จังหวัดนครพนม	130 บ่อ

การขุดเจาะบ่อน้ำบาดาลของศูนย์ปฏิบัติการ รพช. เป็นจำนวนมากดังกล่าวข้างต้นนี้มีผลทำให้ประชาชนในชนบทมีแหล่งน้ำใช้ทั้งในการอุปโภคบริโภค น้ำสำหรับสัตว์เลี้ยงประเภทวัวควายและอาบใช้น้ำจาก

บ่อบาดาลสำหรับการปลูกผักสวนครัวด้วย ซึ่งนับว่ายังประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของชาวชนบทอีสาน และลดปัญหาการขาดแคลนน้ำลงได้ระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตามยังมีปัญหาในหลายชุมชนเกี่ยวกับการดูแลรักษา บ่อบาดาล เช่น คันโยกน้ำชำรุดก็ไม่มีใครสนใจจะแจ้งเจ้าหน้าที่เพื่อแก้ไขให้ใช้งานได้ ทำให้กลายเป็น อนุสาวรีย์ประจำหมู่บ้านไป หรือในบางพื้นที่มีปัญหา น้ำเค็มทำให้ประชาชนไม่สามารถใช้น้ำจากบ่อบาดาลให้เป็นประโยชน์ได้อย่างเต็มที่

4.3 ความร่วมมือในการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้

ในช่วงเวลาประมาณ 30 ปีที่ผ่านมา ป่าไม้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ลดปริมาณลงเป็นอย่างมาก จากสถิติเนื้อที่ป่าไม้ในภาคอีสาน ซึ่งเก็บรวบรวมโดย กรมป่าไม้ แสดงให้เห็นว่าในปี 2504 ภาคอีสานมีพื้นที่ป่าไม้ถึง 41.99 ของพื้นที่ภาค ประมาณ 15 ปี หลังจากนั้น คือ ในปี 2521 ป่าไม้ของภาคอีสานได้ลดลงประมาณครึ่งหนึ่งจากจำนวนที่มีอยู่ในปี 2504 คือ เหลือพื้นที่ป่าไม้เพียง 18.49% ของพื้นที่ภาคและสถิติในปีต่อ ๆ มาแสดงให้เห็นว่าการลดลงของพื้นที่ป่าไม้อย่างต่อเนื่อง ตัวเลขล่าสุดของกรมป่าไม้ในปี 2532 ระบุว่าพื้นที่ป่าไม้ของภาคอีสานเหลือเพียงประมาณ 13.97% ของพื้นที่ภาค ซึ่งน้อยที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่ป่าไม้ของภาคอื่น ๆ ในประเทศ การที่พื้นที่ป่าไม้ของภาคอีสานลดลงทำให้เป็นแรงกดดันในเรื่องที่ทำกินของชาวบ้าน เพราะชาวอีสานส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร จึงจำเป็นต้องเสาะหาที่ดินเพื่อเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน ปัจจุบันดังกล่าวนี้ ผวนวกเข้ากับนโยบายทางเศรษฐกิจของรัฐ นับตั้งแต่มีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ถึงปี 2525 ที่รัฐบาลส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อการส่งออกตามกระแสความต้องการของตลาดโลก ได้ทำให้พื้นที่ป่าถูกบุกเบิกเพื่อใช้ที่ดินในการปลูกพืชเศรษฐกิจจำพวกข้าวโพด ปอ มันสำปะหลัง จนทำให้มีคำกล่าวโดยทั่วไปว่า “ปอมาป่าแตก” และ

“มันมาป่าแปน” นอกจากนี้การเร่งดำเนินการพัฒนาภาคอีสาน โดยการสร้างปัจจัยพื้นฐานของการพัฒนา เช่น ถนน เขื่อน อ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ เป็นต้น ทำให้พื้นที่ป่าต้องสูญเสียไปจากการสร้างปัจจัยพื้นฐานของการพัฒนาเหล่านี้ ที่สำคัญคือ การตัดถนนผ่านเข้าไปในพื้นที่ป่าไม้ มีผลทำให้การเข้าถึงทรัพยากรป่าไม้ทำได้สะดวกขึ้น ดังนั้นอัตราที่ป่าไม้ถูกทำลายหรือถูกบุกเบิกเพื่อตั้งถิ่นที่อยู่หรือแสวงหาที่ทำกินจึงเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

การที่พื้นที่ป่าไม้ของภาคอีสานและของทั้งประเทศมีแนวโน้มที่ลดลงเรื่อย ๆ มีผลทำให้รัฐได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้นในการกำหนดนโยบายและการดำเนินการ เพื่อจัดการทรัพยากรป่าไม้ให้สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนในชุมชนต่าง ๆ และในขณะเดียวกันให้สามารถอนุรักษ์และเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ของภูมิภาคอีสานและภูมิภาคอื่น ๆ ของประเทศด้วย จะเห็นได้จากในปี 2528 รัฐบาลได้ประกาศนโยบายป่าไม้แห่งชาติ ซึ่งกำหนดเป้าหมายว่าจะต้องมีพื้นที่ป่าไม้จำนวน 40% ของพื้นที่ประเทศ โดยให้แยกพื้นที่ป่าไม้เป็น 2 ประเภท คือ ป่าเพื่อการอนุรักษ์ จำนวน 15% ของพื้นที่ประเทศ และป่าเพื่อทางเศรษฐกิจ จำนวน 25% อย่างไรก็ตามเมื่อสิ้นสุดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 รัฐบาลได้ทบทวนการดำเนินงานตามนโยบายที่ผ่านมา พบว่า จุดอ่อนของการดำเนินตามนโยบายป่าไม้คือ การที่ประชาชนในท้องถิ่นไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างเต็มที่ กิจกรรมต่าง ๆ ส่วนใหญ่ดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ นอกจากนี้การดำเนินงานยังเน้นการดำเนินงานเป็นโครงการใหญ่ ๆ ทำให้ไม่สามารถดำเนินการได้ในหลายพื้นที่ ดังนั้นในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (2530-2534) รัฐบาลได้กำหนดแนวทางและนโยบายเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ค่อนข้างชัดเจนดังนี้

1. แนวทางในการจัดการป่าไม้นั้นต้องเพิ่มบทบาทของประชาชนและองค์กรในท้องถิ่นให้เข้ามามี

ส่วนร่วมในการจัดการมากขึ้น รวมทั้งปรับปรุงกฎระเบียบต่าง ๆ ให้เอื้อต่อการดำเนินงานตามแนวทางดังกล่าว

2. นโยบายที่สำคัญในอันที่จะสนับสนุนให้มีการเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ขึ้น ได้แก่ การสนับสนุนให้ภาคเอกชนและประชาชนในท้องถิ่นมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ให้มากที่สุด การกระจายการบริหารทรัพยากรป่าไม้ไปสู่ท้องถิ่น เพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมเป็นเจ้าของและให้ความร่วมมือในการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ การสนับสนุนทางด้านการศึกษา เพื่อให้ประชาชนได้มีความรู้และความเข้าใจถึงความสำคัญและคุณค่าของป่าไม้ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และเพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นมีความสามารถในการบริหารทรัพยากรป่าไม้ในท้องถิ่นของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังมุ่งเน้นการปฏิรูปกฎหมายระเบียบข้อบังคับที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ และเพื่อขจัดความขัดแย้งระหว่างการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ป่าไม้

จะเห็นได้ว่าแนวทางและนโยบายในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 ได้เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนและองค์กรท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ให้มากขึ้น เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนทั้งในเชิงเศรษฐกิจและการอนุรักษ์

เพื่อเป็นการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รัฐบาลได้ดำเนินโครงการพัฒนาในรูปแบบต่าง ๆ มากมาย โครงการที่สำคัญและสะท้อนให้เห็นบทบาทความร่วมมือระหว่างไทยและญี่ปุ่น ได้แก่ โครงการส่งเสริมการเพาะชำกล้าไม้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และโครงการวิจัยและฝึกอบรมการปลูกสร้างสวนป่า ซึ่งญี่ปุ่นได้เข้ามามีบทบาทในการสนับสนุนด้านงบประมาณและเทคนิควิทยาการซึ่งสามารถสรุปสาระของโครงการได้ดังนี้

4.3.1 โครงการส่งเสริมการเพาะชำกล้าไม้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

เนื่องจากในปัจจุบันมีพื้นที่ป่าไม้เหลือเพียง

ร้อยละ 28 ของพื้นที่ประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พื้นที่ป่าไม้ถูกทำลายลดลงอย่างรวดเร็ว เหลือเพียงร้อยละประมาณ 14 ภาค ในช่วงระยะเวลา 20 ปีที่ผ่านมา กรมป่าไม้จึงพยายามที่จะฟื้นฟูสภาพป่าในภูมิภาคนี้ให้มีพื้นที่เพิ่มมากขึ้นให้ได้ร้อยละ 40 ของประเทศ ตามนโยบายป่าไม้แห่งชาติ โดยขอรับการสนับสนุนการดำเนินงานจากรัฐบาลญี่ปุ่น ในรูปของเงินช่วยเหลือแบบให้เปล่า ความร่วมมือด้านวิชาการและอาสาสมัครญี่ปุ่น วัตถุประสงค์สำคัญก็เพื่อฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ ปรับปรุงสภาพสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและยกระดับฐานะชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยการส่งเสริมให้มีการปลูกป่าและมีป่าชุมชนเพิ่มมากขึ้น

เพื่อให้การดำเนินโครงการบรรลุวัตถุประสงค์ทางโครงการได้กำหนดให้มีการดำเนินกิจกรรมที่สำคัญ 4 ประการคือ

1. จัดตั้งศูนย์ส่งเสริมการเพาะชำกล้าไม้ขนาดใหญ่ 4 แห่ง ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
2. ดำเนินงานด้านการส่งเสริมเผยแพร่กิจกรรมป่าไม้และพัฒนาระบบงานการส่งเสริม
3. จัดการฝึกอบรมด้านป่าไม้และพัฒนาวิธีการฝึกอบรม
4. จัดสร้างป่าสาธิตและวางรูปแบบป่าชุมชน โดยมีเป้าหมายโครงการ ในช่วง 2534-2539 ดังนี้
 1. เพาะชำกล้าไม้ 100 ล้านกล้า
 2. ส่งเสริมการเพาะชำและแจกจ่ายกล้าไม้ 2,570 หมู่บ้าน
 3. ปลูกป่าไม้สาธิต 45,000 ไร่
 4. สร้างถนนป่าไม้ 254 กม.
 5. สร้างแนวกันไฟ 580 กม.
 6. ฝึกอบรม 70 ครั้ง

สำหรับการเพิ่มศักยภาพในเชิงวิชาการนั้นทางรัฐบาลญี่ปุ่นได้ส่งอาสาสมัครญี่ปุ่นมาร่วมปฏิบัติงานอย่างใกล้ชิดกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ และราษฎรในหมู่บ้าน เพื่อให้ความรู้ทางวิชาการ และส่งเสริมการปลูกป่าชุมชน จึงนับว่าเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์

ความรู้ความสามารถ ตลอดจนแนวทางในการส่งเสริมงานด้านป่าชุมชนทั้งในระดับผู้ปฏิบัติงานฝ่ายไทยและชาวบ้านในชุมชนต่าง ๆ ของภาคอีสานด้วย

สำหรับงบประมาณการดำเนินการนั้น ทั้งฝ่ายรัฐบาลไทยและญี่ปุ่นได้ร่วมกันจัดสรรให้โครงการดังนี้

งบประมาณฝ่ายไทย

1. รัฐบาลไทยออกเงินสมทบทุนด้านบุคลากร
2. การดำเนินงานเพาะชำกล้าไม้ 100 ล้านกล้าปลูกป่าสาธิต ทำถนนป่าไม้และแนวกันไฟครอบคลุมพื้นที่ 45,000 ไร่
3. ครุภัณฑ์และสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ ที่จำเป็นสำหรับเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยที่ปฏิบัติงานภาคสนาม

งบประมาณฝ่ายญี่ปุ่น

1. เงินช่วยเหลือแบบให้เปล่า 2,980 ล้านเยน (ประมาณ 585 ล้านบาท) สำหรับก่อสร้างอาคารที่ทำการ โรงซ่อมเครื่องจักรกล เรือนเพาะชำของศูนย์ส่งเสริมฯ 4 แห่ง
2. ความช่วยเหลือด้านวิชาการ
 - คณะผู้เชี่ยวชาญ
 - เครื่องมือและอุปกรณ์สนับสนุนด้านวิชาการ
 - ทุน ฝึกอบรมครูงานในประเทศญี่ปุ่น

4.3.2 โครงการวิจัยและฝึกอบรมการปลูกสร้างสวนป่า อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา

1) ประวัติความเป็นมาของโครงการ

เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาการสูญเสียพื้นที่ป่าไม้ของประเทศ ซึ่งเป็นปัญหาของชาติมาเป็นระยะเวลานาน และยังคงเป็นปัญหาต่อไปในอนาคต การฟื้นฟูสภาพป่าไม้โดยการปลูกสร้างสวนป่าก็เป็นวิธีการด้านหนึ่งในการแก้ปัญหาดังกล่าว รัฐบาลไทยโดยกรมป่าไม้จึงได้ขอความร่วมมือไปยังรัฐบาลญี่ปุ่นในการให้ความช่วยเหลือทางวิชาการ (Technical Coopera-

tion) แก่ประเทศไทยในเดือนเมษายน พ.ศ. 2523 รัฐบาลทั้งสองได้ตกลงที่จะให้มีการจัดตั้งโครงการวิจัยและฝึกอบรมด้านการปลูกสร้างสวนป่าขึ้นที่ท้องที่ป่าสะแกราช บ้านห้วยน้ำเค็ม ตำบลอุดมทรัพย์ อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา ขณะเดียวกันก็ได้ให้ความช่วยเหลือแบบทุนให้เปล่า (Grant Aid) แก่รัฐบาลไทยในการจัดตั้งศูนย์ห้องปฏิบัติการกลางการวิจัยและฝึกอบรมการป่าไม้ (Central Forest Research Laboratory and Training Center) อีกด้วย โดยจัดตั้งขึ้นที่กรมป่าไม้ กรุงเทพมหานคร

การดำเนินงานของโครงการวิจัยและฝึกอบรมด้านการปลูกสร้างสวนป่า อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา และศูนย์ห้องปฏิบัติการกลางการวิจัยและฝึกอบรมการป่าไม้กรุงเทพมหานคร ได้เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524 พร้อมกันทั้งสองแห่งจนถึงปัจจุบัน

2) ที่ตั้งและลักษณะพื้นที่ดำเนินการของโครงการ

กรมป่าไม้ได้ร่วมกับผู้เชี่ยวชาญญี่ปุ่น พิจารณาเลือกพื้นที่ดำเนินการของโครงการในบริเวณพื้นที่ป่าสะแกราช ซึ่งสภาพป่าดั้งเดิมเป็นป่าดิบแล้งและป่าเต็งรังในบางส่วน มีพื้นที่ประมาณ 7,458 เฮกตาร์ หรือประมาณ 46,620 ไร่ พื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ดั้งเดิมของป่าสงวนแห่งชาติ ป่าเขาภูหลวง ซึ่งสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์ประยุกต์แห่งประเทศไทยร่วมกับสภาวิจัยแห่งชาติ ได้ขอใช้พื้นที่จากกรมป่าไม้เพื่อการศึกษาวิจัยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2510 เป็นต้นมา โดยมีพื้นที่ถูกบุกรุกแผ้วถางปล่อยทิ้งไว้เป็นเนื้อที่ประมาณ 28% หรือประมาณ 13,240 ไร่ พื้นที่ว่างเปล่าดังกล่าวเหมาะที่จะดำเนินการตามแผนการดำเนินการของโครงการ เพราะปราศจากปัญหาราษฎรครอบครองพื้นที่ และมีลักษณะเป็นพื้นที่ภูเขา มีความลาดชันต่าง ๆ กัน

3) วัตถุประสงค์ในการดำเนินงาน

เป็นการพัฒนาเทคนิคการปลูกสร้างและบำรุงสวนป่าทุกรูปแบบ รวมทั้งให้การฝึกอบรมแก่ภาค

ราชการและภาคเอกชน ซึ่งเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานด้านการปลูกสร้างสวนป่า จึงมุ่งศึกษาในเรื่องต่างๆ รวม 5 ประการ ดังนี้

3.1) การพัฒนาหรือยกระดับเทคนิคการปลูกสร้างสวนป่า โดยคำนึงถึงสภาวะทางเศรษฐกิจแรงงานในท้องถิ่นและการใช้เครื่องจักรกลประกอบการดำเนินการ

3.2) การหามาตรการ และวิธีการที่เหมาะสมในการป้องกันไฟและลมในพื้นที่ปลูกสร้างสวนป่า

3.3) การจัดตั้งแปลงปลูกสร้างสวนป่าทดลองและแปลงปลูกป่าสาธิต เพื่อนำผลที่ได้รับมาใช้เป็นแนวทางในการแนะนำชนิดไม้ที่เหมาะสม และสมควรจะนำมาใช้ปลูก มีพันธุ์ไม้ต่างถิ่น และพันธุ์ไม้ท้องถิ่น

3.4) การจัดสร้างถนนป่าไม้ในการอำนวยความสะดวกในการดำเนินการปลูกสร้างสวนป่าและการจัดการสวนป่าทั้งในปัจจุบันและในอนาคต

3.5) การหารูปแบบและวิธีการผลิตกล้าไม้จำนวนมากที่มีคุณภาพ

4) การแบ่งงานตามหน้าที่รับผิดชอบ

เพื่อให้การปฏิบัติงานของโครงการวิจัยและฝึกอบรมการปลูกสร้างสวนป่า จังหวัดนครราชสีมาเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ จึงแบ่งงานตามความรับผิดชอบออกเป็นงานดังนี้

- 4.1) งานเพาะชำกล้าไม้
- 4.2) งานปลูกสร้างและบำรุงป่า
- 4.3) งานวิจัยเพาะชำกล้าไม้และการปลูกสร้างสวนป่า
- 4.4) งานสร้างถนนป่าไม้ และการสร้างแนวกันไฟ
- 4.5) งานป้องกันไฟ
- 4.6) งานธุรการ
- 4.7) งานทำความสะอาดอาคาร
- 4.8) งานตกแต่งสถานที่

4.9) งานยาม

4.10) งานซ่อมบำรุงเครื่องจักรกล

5) ผลการดำเนินงาน

การดำเนินงานของโครงการวิจัยและฝึกอบรมการปลูกสร้างสวนป่า จังหวัดนครราชสีมา ระหว่างปีงบประมาณ 2525 ถึงปี 2534

5.1) ทำการปลูกสร้างสวนป่าทดลอง และการปลูกสร้างสวนป่าสาธิต รวมทั้งการปลูกสร้างสวนป่า เพื่อพัฒนาเทคนิคการใช้เนื้อที่ประมาณ 12,588.79 ไร่

5.2) ทำการสร้างถนนป่าไม้ มีถนนสายประธาน ถนนตรวจการณ์และถนนชั่วคราว ในพื้นที่ดำเนินการปลูกสร้างสวนป่ารวมเนื้อที่ทั้งสิ้น 113,033 กิโลเมตร

5.3) ทำการผลิตกล้าไม้มากกว่า 24 ชนิด มีกระถินณรงค์ กระถินเทพา กระถินยักษ์ ยูคาลิปตัส คามาลดูเลนซิส ประดู่ เลี่ยน พะยุง ดิกรู้ฟัด้าช้อ กระถินบ้าน นนทรี มะค่าโมง ชีเหล็กบ้าน แดง เทพทริคอนิส มะชอกกานี สัก ยางนา รัง พดุกษ์ พยอม ขะเจ้า เขียม คะนอง โรมัสดำ เป็นต้น รวมทั้งสิ้น 6,379,458 ต้น

5.4) ทำการศึกษาวิจัยในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเพาะกล้าไม้ และการปลูกสร้างสวนป่า มีทั้งที่ทำเสร็จและที่ดำเนินการอยู่รวม 30 เรื่อง

จะเห็นว่าการดำเนินโครงการทั้ง 2 โครงการที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ได้มีส่วนในการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ และสภาพแวดล้อมของชนบทอีสานอย่างมาก ประเภทแรก การฝึกอบรมที่ทางโครงการจัดให้แก่ผู้เข้ารับการฝึกอบรมกลุ่มต่าง ๆ ได้ทำให้ผู้เข้ารับการอบรมเกิดความตระหนักและเข้าใจในปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรป่าไม้ และมองเห็นแนวทางในการฟื้นฟูสภาพป่าและการเพิ่มจำนวนทรัพยากรป่าไม้ นอกจากนี้ยังมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเทคนิคต่าง ๆ ในการปลูกดูแลรักษาและจัดการต้นไม้ที่ปลูก เช่น วนเกษตร การปลูกต้นไม้ การเพาะชำกล้าไม้ เป็นต้น

ซึ่งนอกจากเป็นการยกระดับศักยภาพของผู้เข้ารับการอบรมในเชิงเทคนิควิทยาการแล้ว ผู้ที่ผ่านการฝึกอบรมอาจนำความรู้ไปเผยแพร่ต่อไปยังคนอื่น ๆ เท่ากับเป็นการขยายผลจากการฝึกอบรม ประเภทที่ 2 การเพาะชำกล้าไม้เพื่อแจกจ่ายให้กับประชาชน ทำให้ประชาชนหรือชุมชนมีแหล่งกล้าไม้ที่ต้องการจะปลูกทั้งในพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะเท่ากับเป็นการส่งเสริมการปลูกต้นไม้ให้เพิ่มปริมาณมากขึ้น ซึ่งจะมีผลทำให้ประชาชนหรือชุมชนมีไม้ไว้ใช้สอยเพื่อเป็นเชื้อเพลิงหรือการก่อสร้าง บางรายอาจมีรายได้จากการขายไม้ด้วย นอกจากนี้การที่ปริมาณต้นไม้เพิ่มขึ้นทำให้เรียกความเขียวขจีและความชุ่มชื้นมาสู่ชนบทอีกครั้งหนึ่ง จึงนับเป็นการปรับปรุงสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติให้ดีขึ้นด้วย การมีส่วนร่วมจากฝ่ายของชาวบ้านหรือองค์กรในชุมชนแทนที่จะให้รัฐทำหน้าที่ในการปลูกและดูแลรักษาแต่เพียงฝ่ายเดียว ประการสุดท้าย การปลูกสร้างและบำรุงป่าเป็นการฟื้นฟูสภาพของทรัพยากรป่าไม้ในเขตอุทยานแห่งชาติ ซึ่งเป็นเขตต้นน้ำลำธารให้มีสภาพอุดมสมบูรณ์ ซึ่งจะส่งผลต่อปริมาณน้ำที่ชาวชนบทสามารถใช้ในการเกษตรและการอุปโภคบริโภคด้วย

4.4 ความร่วมมือในการพัฒนาองค์กรท้องถิ่น : สหกรณ์การเกษตร

ในการพัฒนาประเทศ หน่วยงานพัฒนามักมุ่งเน้นการพัฒนาองค์กรประชาชนควบคู่ไปกับการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อต้องการให้ประชาชนสามารถรวมตัวกันอย่างมีระบบและสามารถเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาอย่างเต็มที่ “สหกรณ์” เป็นองค์กรประชาชนอย่างหนึ่งที่รัฐให้ความสำคัญและส่งเสริมให้ประชาชนจัดตั้งขึ้นในการดำเนินกิจกรรมพัฒนาสาขาต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อสหกรณ์เป็นกลไกที่จะทำให้ประชาชนสามารถรวมตัวกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันและร่วมบริหารจัดการเพื่อประโยชน์ของสมาชิกสหกรณ์เป็นสำคัญ ซึ่งจะนำไปสู่การพึ่งตนเองได้ของประชาชน ที่สำคัญคือ สภาพทางเศรษฐกิจ

และสังคม และสภาพแวดล้อมของประเทศกำลังเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว จะเห็นได้จากการที่ทรัพยากรธรรมชาติ ได้ถูกใช้และลดปริมาณลงอย่างน่าใจหาย ดังนั้นสหกรณ์อาจจะเป็นทางเลือกหนึ่งที่ประชาชนจะได้ผนึกกำลังกันในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อตอบสนองความต้องการของสมาชิกทุกคนในอนาคต

เนื่องจากสหกรณ์มีความสำคัญดังกล่าวมาข้างต้น รัฐบาลโดยกรมส่งเสริมสหกรณ์ได้กำหนดเป้าหมายการส่งเสริมและการพัฒนาสหกรณ์ไว้ดังนี้

4.4.1 เร่งรัดการเผยแพร่และการประชาสัมพันธ์งานสหกรณ์ให้แพร่หลาย ให้เป็นไปตามวิธีการ

ละขั้นตอนอย่างถูกต้องให้เป็นທີ່เลื่อมใสศรัทธาของประชาชนเพื่อให้บรรลุไปสู่เป้าหมาย 3 ประการ

- การจัดตั้งสหกรณ์เพิ่มขึ้น
- การรับสมาชิกเพิ่มขึ้น
- ให้สหกรณ์เป็นเครื่องมือในการช่วย

แก้ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมของสมาชิก โดยหลักการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

4.4.2 พัฒนาสหกรณ์ให้มีความเข้มแข็งและมี

ขีดความสามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยเน้นด้านการพัฒนาคุณภาพและขีดความสามารถในการดำเนินธุรกิจสหกรณ์ และสามารถให้บริการแก่สมาชิกอย่างกว้างขวาง ได้แก่ การให้การศึกษาและฝึกอบรม เพื่อให้ความรู้ความเข้าใจแก่เจ้าหน้าที่ของสหกรณ์ กรรมการและสมาชิกของสหกรณ์ โดยเฉพาะในด้านการบริหารและด้านการจัดการ ส่งเสริมและพัฒนาการดำเนินงานด้านธุรกิจและบริการของสหกรณ์ ตามภาระหน้าที่และขีดความสามารถที่มีอยู่ให้เพิ่มพูนประโยชน์แก่สมาชิกอย่างกว้างขวางมากขึ้น เป็นต้น

4.4.3 พัฒนาระบบการบริหารงาน และบุคลากรของกรมส่งเสริมสหกรณ์ ให้มีความรู้ความเข้าใจ

และมีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานมากยิ่งขึ้น

ในส่วนของการส่งเสริมและพัฒนาสหกรณ์ รัฐบาลญี่ปุ่นได้เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาสหกรณ์การเกษตรของไทย โดยให้ความช่วยเหลือรัฐบาลไทยในการก่อตั้ง “ศูนย์ฝึกอบรมสหกรณ์การเกษตรส่วนภูมิภาค

ภาค จังหวัดนครราชสีมา” (Regional Agricultural Cooperative Training Center, Nakhon Ratchasima Province) โดยมีรายละเอียดเกี่ยวกับศูนย์ฝึกอบรมดังนี้

(1) ความเป็นมา

สหกรณ์การเกษตรในประเทศไทยได้มีการปรับปรุงโครงสร้างของสหกรณ์ให้มีขนาดใหญ่ เป็นสหกรณ์ระดับอำเภอ มีการดำเนินธุรกิจหลายอย่าง ได้แก่ ธุรกิจสินเชื่อ ธุรกิจการซื้อ ธุรกิจการขาย และธุรกิจแปรรูปเพื่อสนองความต้องการของสมาชิกสหกรณ์ การดำเนินธุรกิจในลักษณะอเนกประสงค์ดังกล่าวมีความซับซ้อนและยุ่งยากมากขึ้น ดังนั้นคณะกรรมการและพนักงานของสหกรณ์จึงควรมีความรู้ความสามารถในการบริหารงานและการดำเนินธุรกิจเพื่อให้สหกรณ์สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่เนื่องจากการฝึกอบรมทางด้านสหกรณ์ยังขาดแคลนสถานที่และอุปกรณ์อำนวยความสะดวก และยังต้องการการพัฒนาเทคนิคและวิธีการฝึกอบรมอีกมาก ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาบุคลากรของสหกรณ์ ดังนั้นใน พ.ศ. 2526 กรมส่งเสริมสหกรณ์จึงได้จัดทำโครงการขอความช่วยเหลือจากรัฐบาลญี่ปุ่น ในรูปความช่วยเหลือแบบให้เปล่า (Grant Aid) เพื่อการก่อสร้างศูนย์ฝึกอบรมสหกรณ์ ซึ่งกำหนดไว้ 2 ศูนย์ คือ ศูนย์ฝึกอบรมสหกรณ์ส่วนกลางในกรุงเทพฯ หรือจังหวัดใกล้เคียง และศูนย์ฝึกอบรมสหกรณ์การเกษตรส่วนภูมิภาค ที่จังหวัดนครราชสีมา

รัฐบาลญี่ปุ่นได้ตกลงให้ความช่วยเหลือในการก่อสร้างศูนย์ฝึกอบรมสหกรณ์การเกษตรส่วนภูมิภาคที่จังหวัดนครราชสีมา ก่อน โดยได้มีการลงนามในหนังสือแลกเปลี่ยนระหว่างรัฐบาลไทยกับญี่ปุ่น เมื่อวันที่ 7 มีนาคม 2528 ในการก่อสร้างอาคารศูนย์ฝึกอบรมสหกรณ์การเกษตรส่วนภูมิภาคแห่งนี้ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี ได้กระทำพิธีวางศิลาฤกษ์อาคาร เมื่อวันที่ 7 กันยายน 2528 และการก่อสร้างได้เสร็จเรียบร้อย เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2529

(2) วัตถุประสงค์

เพื่อเป็นสถาบันฝึกอบรมเพิ่มพูนความรู้ความสามารถแก่กรรมการดำเนินการสหกรณ์การเกษตร พนักงานและลูกจ้างของสหกรณ์การเกษตร ผู้นำกลุ่มและสมาชิกสหกรณ์ ตลอดจนข้าราชการของกรมส่งเสริมสหกรณ์ ให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นศูนย์เผยแพร่หลักและวิธีการสหกรณ์แก่สมาชิกทั่วไป

(3) หน้าที่และความรับผิดชอบ

พื้นที่รับผิดชอบของศูนย์ฝึกอบรมแห่งนี้ครอบคลุม 8 จังหวัด ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนใต้ ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ ร้อยเอ็ด ยโสธร อุบลราชธานี ศรีสะเกษ และสุรินทร์ ซึ่งมีสหกรณ์การเกษตร 194 สหกรณ์ และมีจำนวนสมาชิก 159,137 ครอบครัว หน้าที่และความรับผิดชอบของศูนย์มีดังนี้

1) พัฒนาคุณภาพบุคลากรของสหกรณ์ ซึ่งประกอบด้วยคณะกรรมการดำเนินการของสหกรณ์ รวมทั้งพนักงานและลูกจ้างของสหกรณ์ ให้มีความรู้ความสามารถในการดำเนินธุรกิจของสหกรณ์ ได้แก่ ธุรกิจสินเชื่อ ธุรกิจการซื้อ ธุรกิจการขาย ให้สามารถให้บริการแก่สมาชิกอย่างได้ผลและมีประสิทธิภาพ

2) ฝึกอบรมให้แก่ผู้นำกลุ่มสมาชิกสหกรณ์มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องหลักการ วิธีการ อุดมการณ์สหกรณ์ และบทบาทหน้าที่ของตนเอง ให้สามารถรวมกลุ่มกันได้อย่างเหนียวแน่นและสามารถใช้วิธีสหกรณ์เป็นเครื่องมือในการพัฒนาฐานะความเป็นอยู่ของตนเองและของกลุ่มให้ดีขึ้น

3) ให้การศึกษาอบรมให้ข้าราชการทุกระดับของกรมส่งเสริมสหกรณ์ มีความรู้ความสามารถในการทำงานหน้าที่รับผิดชอบ โดยเฉพาะข้าราชการในสำนักงานสหกรณ์จังหวัดและสำนักงานสหกรณ์อำเภอ ควรมีความรู้ความสามารถในด้านการส่งเสริม แนะนำสหกรณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4) พัฒนาความสามารถและประสิทธิภาพในด้านเทคนิควิธีการฝึกอบรม ตลอดจนการใช้เครื่องมือไฮดรอลิกปั๊มของกรมส่งเสริมสหกรณ์

5) เสริมสร้างให้บุคลากรของสหกรณ์ ตลอดจนเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องที่ได้เข้ารับการฝึกอบรมมีคุณภาพและคุณธรรม โดยปรับเปลี่ยนทัศนคติ ให้มีความซื่อสัตย์ เสียสละ สามัคคี มีวินัยและมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติงานด้วยความรับผิดชอบเต็มที่

6) ฝึกอบรมให้สมาชิกสหกรณ์มีความรู้ในด้านการใช้และบำรุงรักษาเครื่องจักรกลการเกษตร เพื่อขยายการใช้งานของเครื่องจักรกล และเป็นการลดค่าใช้จ่ายในการผลิต

7) เผยแพร่หลักการ อุดมการณ์ และวิธีการสหกรณ์ ซึ่งเป็นพื้นฐานทางด้านประชาธิปไตยให้ทราบทั่วไปในหมู่ประชาชนและผู้สนใจ

8) ฝึกอบรมเพื่อพัฒนาความรู้ความสามารถของบุคลากรที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงานโครงการส่งเสริมสหกรณ์การเกษตรในประเทศไทย

เสริมสหกรณ์การเกษตรในประเทศไทย

9) เผยแพร่วิธีการดำเนินการสหกรณ์ โดยรวบรวมของโครงการส่งเสริมสหกรณ์การเกษตรในประเทศไทย เมื่อได้ดำเนินการพัฒนาสหกรณ์จนได้ผลเป็นที่แน่นอนแล้วให้แพร่หลาย

(4) แผนการฝึกอบรมและเผยแพร่

แผนการฝึกอบรมและเผยแพร่ของศูนย์ฝึกอบรมสหกรณ์การเกษตรส่วนภูมิภาคจังหวัดนครราชสีมา จะดำเนินการใน 2 ลักษณะ คือ

1) การให้การศึกษารอบรู้ ณ ศูนย์ฝึกอบรมแก่ข้าราชการสหกรณ์ พนักงานสหกรณ์ กรรมการดำเนินการสหกรณ์และผู้นำกลุ่มสหกรณ์ โดยจะดำเนินการปีละประมาณ 16 หลักสูตร ใช้เวลาฝึกอบรมทั้งสิ้นประมาณ 120 สัปดาห์

2) การให้การฝึกอบรมโดยหน่วยเคลื่อนที่อบรมแก่สมาชิกสหกรณ์ สมาชิกแรกเข้าและประชาชนทั่วไป

จำนวนผู้เข้ารับการอบรมและเผยแพร่ใน พ.ศ. 2529-2531 มีดังนี้

ผู้เข้าอบรมและเผยแพร่	จำนวน		
	2529	2530	2531
1. ข้าราชการกรมส่งเสริมสหกรณ์	680	830	830
2. พนักงานและสมาชิกของสหกรณ์การเกษตรระดับปฐม	13,880	14,630	15,350
3. กรรมการและผู้จัดการของชุมชนสหกรณ์ระดับจังหวัด	120	120	120
4. กรรมการและผู้จัดการของสหกรณ์รูปอื่น	200	300	300
5. ประชาชนทั่วไป	3,500	4,000	5,000
รวมทั้งสิ้น	18,380	19,880	21,600

สำหรับจำนวนสหกรณ์ในเขตพื้นที่รับผิดชอบ 8 จังหวัด มีจำนวนถึง 207 แห่ง นับว่าศูนย์มีขอบข่าย

การดำเนินงานให้การฝึกอบรมแก่กลุ่มเป้าหมายที่กว้างขวางพอสมควร (โปรดดูรายละเอียดในตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 จำนวนสหกรณ์ในเขตพื้นที่ที่รับผิดชอบ*

จังหวัด	พ.ศ. 2531
นครราชสีมา	38 สหกรณ์
บุรีรัมย์	25 สหกรณ์
ยโสธร	12 สหกรณ์
ศรีสะเกษ	19 สหกรณ์
สุรินทร์	26 สหกรณ์
อุบลราชธานี	32 สหกรณ์
ชัยภูมิ	26 สหกรณ์
ร้อยเอ็ด	29 สหกรณ์
รวม	207 สหกรณ์

* บัญชีรายชื่อของสหกรณ์ต่าง ๆ ในเขตพื้นที่รับผิดชอบของศูนย์ฝึกอบรมสหกรณ์ที่ 3 รวบรวมโดย นายสาโรช จินดาณิชย์ (15 สิงหาคม 2531)

(5) เนื้อหาของหลักสูตรการฝึกอบรม

อาจกล่าวได้ว่าเนื้อหาของหลักสูตรฝึกอบรมมีเนื้อหาที่หลากหลายตามกลุ่มผู้เข้ารับการฝึกอบรม ทั้งนี้ก็เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมนำสาระที่ได้จากการอบรมไปประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติ ตัวอย่างของหลักสูตรการฝึกอบรมสำหรับกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ ที่นำกล่าวถึงมีดังนี้

1. โครงการฝึกอบรมประธานกลุ่มเลขานุการกลุ่ม สหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดในหมู่ลูกค้า ร.ก.ส. (สกต.) โครงการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรม

(1) มีความรู้ความเข้าใจในอุดมการณ์หลักการและวิธีการสหกรณ์

(2) มีความรู้ความเข้าใจในการดำเนินธุรกิจของสหกรณ์

(3) รู้ถึงบทบาทหน้าที่ของคนในฐานะผู้นำสหกรณ์

(4) ตระหนักถึงความเป็นเจ้าของ สกต. ร่วมกัน

เนื้อหาสาระของหลักสูตร ประกอบด้วย

- นโยบายการจัด สกต.
- การสหกรณ์พื้นฐาน กฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้อง
- บทบาทหน้าที่ที่ประธานกลุ่ม เลขานุการกลุ่ม

- โครงสร้างและการดำเนินธุรกิจ สกต.
- จิตสำนึกในการเป็นเจ้าของร่วมกัน

เป็นอันดับแรก

วัตถุประสงค์ของการฝึกอบรมก็เพื่อ

2. โครงการการให้การศึกษาอบรมสมาชิก สหกรณ์การเกษตรและสหกรณ์นิคม

- (1) สามารถวางแผนการผลิตในไร่นาได้อย่างง่ายดาย
- (2) สามารถวางแผนการผลิตในเชิงธุรกิจ
- (3) สามารถนำวิธีการสหกรณ์ไปใช้ในชีวิตประจำวันอย่างเป็นรูปธรรม

สาระสำคัญของหลักสูตรนี้ ประกอบด้วย

- ความหมายและความสำคัญของอุดมการณ์
- การใช้อุดมการณ์สหกรณ์ในชีวิตประจำวัน และในหน้าที่ของสมาชิก
- คุณธรรมของสหกรณ์
- การทำธุรกิจแบบสหกรณ์
- แผนปฏิบัติงานของสหกรณ์
- บทบาทของสมาชิกในการสนับสนุนธุรกิจสหกรณ์
- ความสำคัญของแผนการผลิต
- ความสัมพันธ์ของแผนการผลิตรายคน และแผนของสหกรณ์

3. โครงการฝึกอบรมการสอนวิชาสหกรณ์ในโรงเรียน ศชด. โครงการนี้เป็นโครงการฝึกอบรมที่กรมส่งเสริมสหกรณ์ร่วมกับกรมตำรวจ ดำเนินการจัดให้มีการสอนวิชาสหกรณ์ในโรงเรียน ศชด. ซึ่งเป็นการสนองพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่ทรงเล็งเห็นว่าเด็กและเยาวชนในท้องถิ่นทุรกันดารและห่างไกลการคมนาคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโรงเรียน ศชด. ล้วนเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาพื้นที่และชุมชนให้เจริญก้าวหน้า สมควรปลูกฝังเรื่องสหกรณ์ให้เป็นพื้นฐานโดยเริ่มจากโรงเรียน

(1) ให้ผู้เข้ารับการอบรมได้เพิ่มพูนความรู้และความสามารถ และมีทัศนคติที่เหมาะสมในการเป็นครูสหกรณ์

(2) ให้ผู้เข้ารับการอบรมสามารถสอนวิชาสหกรณ์ในโรงเรียน ศชด. ได้ และสามารถแนะนำกิจกรรมสหกรณ์แก่นักเรียนได้อย่างเหมาะสม

(3) ให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน อันจะก่อให้เกิดการร่วมมือประสานงานในการปฏิบัติการสอนและการทำกิจกรรมสหกรณ์

เนื้อหาของหลักสูตร ประกอบด้วย

(1) ภาคทฤษฎี

- อุดมการณ์หลักการ และวิธีการสหกรณ์
- การสหกรณ์ในประเทศไทย
- เอกสารการเงิน การบัญชีสำหรับกิจกรรมสหกรณ์
- การพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยสหกรณ์

(2) ภาคปฏิบัติ

- การศึกษาดูงานสหกรณ์ และกิจกรรมสหกรณ์ในโรงเรียน
- ฝึกปฏิบัติการสอนตามแผนการสอนวิชาสหกรณ์ในโรงเรียน ศชด.
- กิจกรรมเสริมหลักสูตร

(6) ความช่วยเหลือจากรัฐบาลญี่ปุ่น

ความช่วยเหลือที่ได้รับจากรัฐบาลญี่ปุ่น เป็นมูลค่าทั้งสิ้น 598 ล้านบาท ประกอบด้วยอาคารสำหรับศูนย์ฝึกอบรมพร้อมอุปกรณ์ ดังนี้

1) อาคารอำนวยการและฝึกอบรม เป็นอาคาร 2 ชั้น พื้นที่ใช้สอย 1,265 ตารางเมตร ชั้นล่างประกอบด้วย ห้องทำงาน 2 ห้อง ห้องผู้เชี่ยวชาญ

ห้องประชุม และห้องพิมพ์ ชั้นที่สองประกอบด้วย ห้องฝึกอบรม 2 ห้อง ห้องเตรียมการสอน ห้องสมุด และห้องเก็บของ

2) อาคารประชุม เป็นอาคารชั้นเดียว มีเนื้อที่ใช้สอย 702 ตารางเมตร ประกอบด้วย ห้องประชุมใหญ่ 1 ห้อง พร้อมเวที ความจุ 198 คน ห้องฉายภาพยนตร์ และห้องเก็บของ

3) อาคารหอพัก เป็นอาคาร 2 ชั้น มีพื้นที่ใช้สอย 1,557 ตารางเมตร แบ่งเป็นห้องพักผู้เข้าอบรม 17 ห้อง ความจุ 136 คน และห้องพักผู้บรรยาย 4 ห้อง ความจุ 8 คน และมีห้องอื่น ๆ ได้แก่ ห้องฝ้าย ทะเบียนหอพัก ห้องซักรีด และห้องเก็บของ 2 ห้อง

4) โรงอาหาร ขนาดความจุ 130 คน พร้อมด้วยห้องครัว ห้องเก็บของ และร้านค้าเล็ก

5) โรงฝึกงานเครื่องจักรกล มีห้องทำงาน ห้องฝึกงาน ห้องทดสอบดิน และห้องเก็บของ

- 6) อุปกรณ์และเครื่องมือต่าง ๆ ประกอบด้วย
- เครื่องมือโสตทัศนูปกรณ์สำหรับหอประชุม ห้องเรียน และหน่วยอบรมเคลื่อนที่
 - อุปกรณ์และเฟอร์นิเจอร์ต่าง ๆ สำหรับห้องทำงาน หอประชุม หอพัก โรงฝึกงาน และโรงอาหาร
 - ยานพาหนะ

จากการดำเนินโครงการฝึกอบรมต่าง ๆ ของศูนย์ฝึกอบรมสหกรณ์การเกษตรส่วนภูมิภาค จังหวัดนครราชสีมา ช่วยให้เห็น (1) การสนับสนุนของฝ่ายรัฐบาลญี่ปุ่นทั้งในด้านงบประมาณเพื่อเป็นค่าสิ่งก่อสร้าง อุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ ยานพาหนะ และผู้เชี่ยวชาญชาวญี่ปุ่นที่ส่งมาประจำที่ศูนย์ฯ (2) ผลกระทบอันเกิดจากการดำเนินงานของศูนย์ฯ ที่มีส่วนช่วยพัฒนาศักยภาพของสหกรณ์การเกษตรและสหกรณ์อื่น ๆ ให้มีความเข้มแข็ง เพื่อให้เป็นองค์การของประชาชนที่มีความสามารถในการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ในอันที่จะตอบสนองความต้องการของสมาชิก ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของ

การพึ่งตนเอง นอกจากนี้ยังเป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรระดับต่าง ๆ ให้มีความพร้อมที่จะทำงานร่วมกันช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการพัฒนาชุมชน เช่น การอบรมครูผู้สอนวิชาสหกรณ์ในโรงเรียน ศษด. จะมีผลอย่างยิ่งต่อการปลูกฝังค่านิยมในเรื่องการพึ่งพาอาศัยกัน การร่วมมือกันในหมู่เยาวชนไทยได้เป็นอย่างดี

5. สรุป

โดยภาพรวมแล้วความร่วมมือจากรัฐบาลญี่ปุ่นที่ให้แก่ประเทศไทยในการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ตามโครงการความร่วมมือระหว่างไทย-ญี่ปุ่นที่มาดำเนินการในภาคอีสานนั้น ได้ส่งผลต่อการพัฒนาชนบทของภาคอีสานทั้งในด้านการพัฒนาการเกษตร การพัฒนาแหล่งน้ำ การพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ และการพัฒนาสหกรณ์ อย่างไรก็ตามเป็นที่สังเกตว่าเนื่องจากความช่วยเหลือของญี่ปุ่นให้ผ่านกลไกของทางราชการ ดังนั้นผลของการดำเนินโครงการที่จะไปถึงชาวชนบทโดยตรงจึงมีสัดส่วนน้อยกว่าผลกระทบทางอ้อมที่เกิดจากการดำเนินงานของระบบราชการในการพัฒนาชนบทจากการดำเนินโครงการความร่วมมือต่าง ๆ หน่วยงานที่ได้รับความช่วยเหลือมักจะได้รับการพัฒนาในด้านอาคารสถานที่ เครื่องไม้เครื่องมือต่าง ๆ ในการปฏิบัติงาน เครื่องจักรกลและการพัฒนาในด้านบุคลากรผู้ปฏิบัติงานในโครงการ ซึ่งจะมีโอกาสได้ไปศึกษาดูงานเพิ่มเติมที่ประเทศญี่ปุ่น จึงเป็นการเพิ่มขีดความสามารถในทางวิชาการและเทคนิคต่าง ๆ ให้แก่บุคลากรเป็นอย่างมาก โดยคาดหมายว่าหน่วยงานที่ได้รับความช่วยเหลือจากสิ่งเหล่านี้ให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชนบทหรือถ่ายทอดความรู้ความสามารถไปสู่ชุมชนชนบทอีกทอดหนึ่ง โครงการประเภทนี้มักเป็นโครงการประเภทศึกษาวิจัยหรือฝึกอบรมในเชิงเทคนิค แต่มีบางโครงการที่ได้รับความช่วยเหลือและหน่วยงานนั้นทำงานในระดับพื้นที่และให้บริการแก่ประชาชนโดยตรง เช่น รพช. ศูนย์เพาะชำกล้าไม้ ศูนย์ฝึกอบรมสหกรณ์ เป็นต้น ที่ประชาชนในชนบทจะได้รับประโยชน์โดยตรงจากการดำเนินงาน

ของหน่วยงานนั้น ๆ

สำหรับลักษณะการให้ความช่วยเหลือของฝ่ายญี่ปุ่นนั้น จากการศึกษาโครงการต่าง ๆ ที่นำเสนอข้างต้น ทำให้ได้ข้อสังเกตดังนี้ ประการแรก ความช่วยเหลือมักอยู่ในรูปของเงินให้เปล่า โดยที่รัฐบาลไทยต้องออกงบประมาณสมทบด้วย ส่วนมากเป็นค่าจ้างเงินเดือนของบุคลากร ค่าจัดการฝึกอบรม เป็นต้น ประการที่สอง ฝ่ายญี่ปุ่นจะส่งผู้เชี่ยวชาญมาร่วมศึกษา ร่วมปฏิบัติงานร่วมกับบุคลากรฝ่ายไทย ตลอดช่วงระยะของการดำเนินโครงการให้ความช่วยเหลือ ซึ่งทำให้เกิดความร่วมมือในทางวิชาการและการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างนักวิทยาศาสตร์ของทั้ง 2 ฝ่าย ประการที่สาม ตามโครงการความร่วมมือจะมีการจัดสรรทุนให้บุคลากรฝ่ายไทยไปศึกษาดูงานที่ประเทศญี่ปุ่นในช่วงระยะเวลาที่แตกต่างกันตามความตกลงและความจำเป็น การนำความรู้มาใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งถือว่าเป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของระบบราชการไปในตัว ประการที่สี่ ในระหว่างการดำเนินโครงการความร่วมมือจะมีการถ่ายทอดเทคโนโลยีจากญี่ปุ่นสู่สังคมไทย การศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนา

การเลี้ยงไหมเป็นตัวอย่างที่ชัดเจน นอกจากนั้นการถ่ายทอดเทคโนโลยียังกระทำผ่านผู้ได้รับทุนไปศึกษาดูงาน ณ ประเทศญี่ปุ่นอีกทางหนึ่งด้วย ประการสุดท้าย ความช่วยเหลือส่วนหนึ่งอยู่ในรูปของเครื่องมือเครื่องมือลดจนเครื่องจักรกลและยานพาหนะต่าง ๆ ซึ่งทำให้การปฏิบัติงานในช่วงระยะการดำเนินโครงการความร่วมมือเป็นไปได้โดยสะดวก เป็นที่น่าสังเกตว่าเมื่อหมดโครงการเครื่องมือเครื่องมือนี้อาจเสื่อมสภาพเสียหาย ต้องได้รับการซ่อมแซม ซึ่งรัฐบาลไทยต้องรับภาระต่อไป บางอย่างไม่อาจซ่อมหรือหาส่วนประกอบได้ในประเทศ ทำให้ต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น ในการซื้อหาส่วนประกอบหรือส่งไปซ่อมต่างประเทศ

อย่างไรก็ตามไม่ว่าโครงการความร่วมมือจะดำเนินไปและส่งผลกระทบ ไม่ว่าในทางตรงหรือทางอ้อมต่อชุมชนชนบทภาคอีสาน การที่ประชาชนจะได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่จากโครงการความร่วมมือขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน หน่วยงานที่ได้รับความช่วยเหลือ และโอกาสที่จะมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนาของชุมชนเป็นสำคัญ นอกจากนั้นโครงการความร่วมมือระหว่างไทย-ญี่ปุ่นยังช่วยสืบสานความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้นไป

บรรณานุกรม

- เบ็ชชีกาว่า, โทชิฮารุ. 2525. ผู้เชี่ยวชาญด้านการผลิตไหมชาวญี่ปุ่นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แปลโดย สถาบันไทยคดีศึกษา. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พลับพลึง คงชนะ และคณะ (แปล). 2530. ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น 600 ปี กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- วิยุทธ์ จำรัสพันธุ์ และคณะ. 2534. รายงานการวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมและการพัฒนาทางการเมืองในประเทศไทย ในช่วง 1950-1990 : กรณีศึกษาภาคอีสาน. ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เขียน ชีระวิทย์. 2526. รายงานการวิจัย เรื่อง ความร่วมมือของเดนมาร์ก เยอรมันนี และญี่ปุ่นในการพัฒนาการเกษตรของไทย. กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จำรัส อังภาพย์ละออง. 2535. เอกสารประกอบการฝึกอบรมแนวความคิดในการพัฒนาสหกรณ์ยุคใหม่และทิศทางของสหกรณ์การเกษตรในทศวรรษหน้า. กรุงเทพฯ : กรมส่งเสริมสหกรณ์.
- ป่าไม้, กรม. 2534. ผลการดำเนินงานโครงการวิจัยและฝึกอบรมการปลูกสร้างสวนป่า กิ่งอำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา. กรุงเทพฯ : ฝ่ายวนวัฒนวิจัย กองบำรุง
- ป่าไม้, กรม. มปป. โครงการส่งเสริมการเพาะชำกล้าไม้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพฯ : ฝ่ายปลูกสร้างและบำรุงป่า กองบำรุง.
- มหาดไทย, กระทรวง. 2535. สรุปการสัมมนาการดำเนินงานโครงการพัฒนาชนบทแบบผสมผสาน 19-20 พฤศจิกายน 2535 ณ โรงแรมไพลิน จังหวัดพิษณุโลก. กรุงเทพฯ : สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท. สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท. เอกสารโครงการเร่งรัดการเจาะบ่อน้ำบาดาลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (2531-2535).